

Szavai

Tanármonológ

Az interjút készítette és monológgá szerkesztette:

Hadas Miklós

Vékonydongájú falusi gyerekként valahogy mindig ilyen lavírozgató szerepekbe sodródtam. Mivel elég mozgékony és élénk eszű kissrác voltam, ezért a társaságokban a főnöknek én adtam az ötleteket, hogy mit csináljunk, miket lehetne játszani. Aztán amikor a serdülőkorba értem, és fizikailag megerősödtem, és kezdődtek volna azok a harcok, amelyek a falusi gyerektársadalomban az előrejutást jelentik a rangsorban, kezembe került a beatköltészet, meg jöttek a hírek a hippivilágról. A többiek ugyan nem olvastak beatirodalmat, de hát valahogy miután kinőttünk a kisgyerekkorból, ahol még néha hajkurásztuk egymást, utána nem voltak ilyen falusi bálokban való verekedések, mert a baráti társaságunk túl sok emberből állt, túl erősek voltunk fizikailag, tehát nem volt ki belénk kössön, mi meg egymásba nem kötöttünk bele, úgyhogy kimaradt a serdülőkoromból ez a falusi körökben általában szokásos agresszív szereptanulás. Én voltam az irodalmilag művelt a társaságban, én voltam a legjobb fogalmazó. Akkor már jelentek meg novelláim és verseim megyei lapokban.

Az udvarban sokan laktunk. Ez egy nagy falusi ház volt, ami régen iparosház lehetett, vagy valami ilyesmi, és leválasztottak belőle öt lakásrészt. Az egyik lakó egy cigány nő volt, aki dobolt a kocsmában, amíg fiatalabb volt, aztán tollkereskedő lett. A másik egy tót család volt, de nem beszéltek már szlovákul, csak a szüleik. A harmadik egy zsidó boltos volt. A negyedik szintén egy tót néni, ő még beszélt tótul. Az ötödikek voltunk mi, szintén régi tót család, de hát nekünk még az üknagyapánk települt át az ezernyolcszázad években. Csakhogy a családi emlékezet addig már nem terjedt. Apám kommunista volt a negyvenöt előtti időkben, ezért a háború előtti történet végül is burzsoá történelem volt számára, amiről nem szívesen mesélt. Apai nagyapám ugyanis főgépezsként még tekintetes úr volt egy malomban saját cséplőgéppel.

Az emberek mindennapi élete eléggé lecsupaszodott a termelésre, arra, hogy meg kell locsolni a virágokat, kapálni kell, meg kell borotválkozni időnként. Ott, a Viharsarokban nagyjából minden család ugyanazt az életmódot élte, nagyjából ugyanazok a tárgyak vették körül őket – ami az eltérő kultúrát jelentette, az nagyon kevés volt. Mondjuk, hogy a zsidó család nem ette meg a liba lábát. Egyébként ez volt az egyetlen család a faluban, amelyik vállalta, hogy zsidó. Eléggé visszahúzódva éltek, elképzelhető, hogy Auschwitzot is megjárták, vagy valami

másik tábort. Két idős ember élt együtt, gyerekük nem volt, néha rokonok jártak hozzájuk. Nem volt ellenséges hangulat velük szemben. Viszonylag elfogadott emberek voltak, nem bántották őket, mindenki belátta, hogy szörnyű trauma érte őket. A szomszéd udvarban egy román család lakott. Nagyon szép emberek voltak: sötét szemű és büszke tartású, brigádvezető volt a téeszben a férfi. De ők is nagyon zárt, gettóéletet éltek, a gyerekeket az utcára sem engedték ki. Hogy valaki tót, azt abból tudtuk, hogy néhány tót szót használt időnként a nagypapa vagy a nagymama. A nemzetiségi hovatartozást gyerekként nem az jelentette számomra, hogy milyen vér folyik valakinek az ereiben, hanem az, hogy milyen nyelvet beszél. És mivel én magyar nyelvet beszéltem, meg Petőfit olvastam, akkor én magyar gyerek vagyok. Hogy az ükapám esetleg tót volt? Ki törődött azzal? Szigorúan véve, alig volt szintiszta magyar ember a faluban. Nagyon jó föld volt, finom, homokos, fekete föld. Volt egyfajta közös attitűd, mégpedig a dacos parasztgazda szembenállása az úri világgal. A vasalt nadrágos úriembert finom gúny övezte.

Három-négy falunyira elportyáztunk bálókba. Amikor farmerben, subaszőnyegmellényben és tornacipőben beléptem a bálterembe, és a helybeli lányok rám néztek, láttam a tekintetükön, hogy nagyon szabadulni akarnának erről a helyről. Én voltam számukra a helybeli marslakó, akivel elrepülhetnek innen léleekben. Nagyon könnyű dolgom volt, sokan voltak vevők erre a beatkultúrára. Persze miután elmondtam a néhány idézetet, amit tudtam, meg bebizonyítottam nagyon gyorsan, hogy költő vagyok, szellemi ember, sportember, és mit tudom én még mi, utána már nem lehettem igazán érdekes figura a lányok szemében. De hát nem volt idő, hogy ez kiderüljön, mert ezek egy estére szóló kapcsolatok voltak. Legfeljebb néhány estére. Hosszabb kapcsolat nem alakult ki senkivel sem.

Aztán elkezdett nagyon sok kapcsolatom lenni. A hippiideológia fontos eleme volt, hogy mindenki mindenkinek a testvére, és a testvériség egyúttal szerelmeskedést is jelent. Hetente más és más lányokat szedtem föl. Ezek még nem szexuális kapcsolatok voltak, csak csókolóztunk, összeöleleztünk, összesimultunk, jeleztük, hogy mi egymást meghódítottuk, és ez mindkettőnknek siker, és akkor jövő héten jöhet egy másik siker. De azért ezek a dolgok szép finoman előkészítették a talajt az igazi erotikus érzések számára. Másodikos gimnazista koromban feküdtem le először egy lánnyal, akinek már a sokadik fiúja voltam, és utána jött még néhány, de érdekes módon sohasem tekintettem presztízskérdésnek a dolgot. Én futó voltam, pontosan tudtam, hogy száz métert lefutni vagy a maratont lefutni nagyjából ugyanaz, csak másképp kell beosztani az erőt, más a technika. Legfeljebb be kell porozni a hajlatokat, hogy ki ne dörzsölje a nadrág. Az erotika világával is úgy voltam, hogy nem kell azzal úgy sietni, nem árt, ha öreg korunkra is marad valami újdonságnak. (Másban viszont nem voltam ilyen önmegtartóztató. Jó néhány dologba a végletekig bele tudtam ugrani, és dolgozni, mint az állat, heteken át. Például az asztaloskodásban nagyon el tudtam engedni magam, reggel héttől éjjelig csinálni az időtlen kiállítási parvánokat, vagy mit tudom én mit.) Igazából bennem az erotikus élmény nem korlátozódott a szexualitásra. Én mindig azt éreztem, hogy amikor focizik az ember, vagy sziklát mászik, vagy gombát szed, vagy bútorokat csinál, akkor tulajdonképpen érzéki örömeiket él meg. És ha egy nővel együtt dolgozunk, együtt rakosgatjuk a bútorokat, beszélgetünk közben, az már egy áterotizált élmény.

Aztán jött a főiskola Szegeden, ahol először kerültem normális felnőttek közé, akik egy kicsit kijózanítottak, hogy figyelj, hát ez így nem jó, hogy te csak itt lézengsz meg elvagy, és akkor a hippisznobizmusból kikeveredve egy másfajta sznobizmusba estem, hogy akkor én most olyan ember akarok lenni, mint ezek az emberek körülöttem. Mint Woody Allen a Zeligben. Szegeden az első élményem az volt, hogy akik tanítanak engem a biológia tanszéken, azok nagyon nagy tudású emberek. A biológia érdekelt, marhára élveztem. Útleírásokat olvastam, Herman Ottót, meg mit tudom én mit, mindent. Nagyon szerettem, a biológia egy mesevilág volt számomra. A rajz tanszék legkomolyabb embere sajnos egy arisztokratikus, magasan lebegő szellem volt, ezért nem szerettem. Lehet, hogy utólag már élvezném a művészettörténet-óráit, de hát akkor én egy racionálisabb művészettörténetet szerettem volna hallani. Ez a mesélős, kedélyes, arisztokratikus, kifinomult, polgári kultúra, amit ő közvetíteni próbált, nekem nem kellett. Emberként ugyan becsültem, csak éppen nem jártam el az óráira.

Aztán kikerültem egy Szolnok melletti kis falusi iskolába tanítani, ahol elég erős roma népesség is volt, és az iskola egy átlagosan lepusztult falusi iskola volt, de mégiscsak élettől átjárt. Nagy mackó igazgató, aki a pártkarrierjében meg a tanácsi karrierjében megrekedt; testnevelő, aki a főjegyző fia volt. Tehát egy sokszínű kis tanári közösség volt, szerethető, kedvelhető emberekkel. Az első évem egy szokásos kezdő év volt: nyolcadikos osztálynak voltam az osztályfőnöke, és nyáron már úttörőtáborot vezettem. Na most, ha egy kezdőnek az első év végén odanyomják az úttörőtáborot, akkor nyilvánvaló, hogy az az ember beilleszkedett. Aztán a második évben egy ötödikes osztályt kaptam, és azoknak tanítottam minden tantárgyat, amiből nem volt pedagógus, mert ott képesítés nélküli volt a fél tantestület, és én mindig kértem, hogy amire nincs tanár, azt hadd tanítsam én. Kémiát, magyart, technikát, testnevelést, biológiát, rajzot, meg mit tudom én még mit tanítottam. Egy életvidám, macsó gyerek voltam, kultúrmacsó, mert azért azt is tudtam, hogy mondjuk Voltaire meg Rousseau között mi a különbség, de csak úgy, mint egy sznob érdeklődő, akinek az a hobbija, hogy irodalmat meg történelmet olvas.

Én művész akartam lenni eredetileg, csak a gyerekek kezdtek rosszkodni az órán, hiába voltam fiatal, hosszú hajú, focista, jóképű, miegymás. Vége lett a mézesheteknek, megszokták a képem. Ugyanakkor arra is rájöttem, hogy azért van ennek az együgyű, lecsupaszkodott falusi iskolai létmódnak is valamiféle ökológiája, s hogy azért ez még mindig jobb, mint egy steril műpedagógia, és hogy ezek az emberek, akik itt körülvesznek, noha néhányuknak nagyon taccsra ment az élete, többnyire mégis berendezkedtek, megültek a faluban, bizonyos köztiszteletnek örvendenek, a gyerekek elfogadják őket. De az is nyilvánvaló volt, hogy nem szabad ezt az utat sem követni, nem szabad gondolkodás nélkül elfogadni a körülötünk lévő merevségeket, embertelenségeket. Azt, hogy abba hagytam a festést, nem éltem meg kudarcként, mert úgy gondoltam, hogy ha nem tudok Kondor Béla szintjére eljutni, akkor fölösleges csinálni az egészet. Vasárnapi festőnek lenni nem egy életpálya. Mondjuk még a prózaírás volt az, ahol rezzgett kicsit a léc, ott is gondolkodtam azon, hogy talán fontos lenne, hogy szocioprózában valamit elérjek, de aztán abban is úgy éreztem, hogy csak a közepszerűséget tudnám hozni.

A szakdolgozatomat növénytanból írtam, föltérképeztem egy területet, és leírtam, négyzetrácsalóban, hogy melyik növényből hány darab van azon a területen.

Tehát viszonylag pontosan tudtam, hogy egy biológus mit dolgozik. És ha biológia-órát tartottam, akkor a gyerekeket fölkészítettem valamire. De ez engem különösebben nem kötött le, mert nem nagyon volt mit megismerni. Azt vittem be órára, amit már amúgy is tudtam. Viszont amikor rajzórát tartottam, akkor a teljes bizonytalanságban hajóztam együtt a gyerekekkel. Nem tudtam pontosan, mi fog történni, és számomra nagyon izgalmas volt a gyerekekkel együtt tanulni valami újat. Aztán amikor a gyerekrajzokat megmutattam a Szolnok Megyei Képzőművész Körben a többi Szolnok megyei képzőművésznek, akkor az egy óriási élmény volt, beszéltek róla, pozitív visszajelzés volt, megmozgatott valamit.

Utána Szolnokra kerültem, és ott a városi iskolában eleinte jóval kevesebbet vállaltam: a nyári úttörőtáborba nem mentem el, nem folytam bele a belső továbbképzésekbe. Maradtam a periférián, és inkább csak a rajzzal törődtem. Elkezdtem tudatosabban olvasni, sok mindent: lélektant, pedagógiát, filozófiát. Ebben a matek-tesis tagozatos általános iskolában tanítottam majdnem húsz évet, és az utolsó egy-két évre már tényleg jól felkészült tanár lettem. Csakhogy akkorra már annyira elegendem lett az egészségből, annyira reménytelennek, megmozdíthatatlannak láttam az iskolát, hogy átmentem igazgatónak a művészeti iskolába, ahol egy-két éve dolgozom. Ez egy iskolán túli iskola, olyan, mint egy zeneiskola, ide az a gyerek jön, aki jönni akar, itt nem kell a gyerekeket rávenni arra, hogy itt maradjanak mellettem és tevékenykedjenek. Itt nem úgy van, mint az iskolában. Abban teljesen igazuk van, hogy máshol kellene lenniük, nem abban a nagy hodályban, az unalomban, az erőszakban, a szét- és leszaggatott vécéajtók meg az ordítózó folyosógyeletesek között.

Szolnokon fokozatosan vált egyre közömbösebbé számomra a helyzet, láttam, hogy reménytelen az iskola, sohasem fog megmozdulni, soha nem lesz minőségi tanárkiválasztás, egy-egy új munkatárs alkalmazásánál soha nem lesz szempont, hogy mire képes, hanem felvesszük, aki jön, aztán majd meglátjuk, mire megyünk vele, és innentől kezdve az összes iskolai betegség marad olyan, amilyen volt. Marad a protokollaritás, a ballagást ugyanúgy el fogják próbálni, mint eddig, mint ha tortaevés előtt próbatortaevés kellene, és utána majd igazán a kamerák előtt el kell játszani, hogy milyen finom ez a torta, holott előtte már jóllaktak vele, tehát olyan primitívségek, amiket az ember nem tud elhinni, hogy képes meglépni egy iskola. Jelentéktelen apróságnak tűnik, pedig egyáltalán nem az, hogy a gyerektől elvesszük-e azt az őselményt, hogy akkor most végigmegyünk a termeken, és közben énekelünk valamit, és elbúcsúzunk a többiektől.

A magyar vizuális pedagógia arra lett kitalálva, hogy vannak normális iskolák, vannak normális gyerekek, akik bejönnek, és velük kell történnie valaminek. Csakhogy a miénk, hasonlóan az ország többi általános iskolájához, nem normális iskola volt, merthogy nem volt pl. használható karbantartó az iskolában, márpedig az nem egy normális helyzet, amikor egy szaktanárnak egyúttal karbantartói feladatokat is végeznie kell. Nem volt normális iskolakönyvtár, és az megint nem normális helyzet, hogy én könyvtáros is legyek egyben. A gyerekek nem voltak normálisan nevelve, nem kaptak például kommunikációs felkészítést, nem tudtak beszélni, hallgatni, ülni, állni, járni. És hát abszolút nem normális helyzet az, hogy negyvenöt perc egy tanóra, utána kész, tök mindegy, hogy milyen a gyerek, meg mi az anyag, meg a többi. Tehát a normális, szokásos, beteg magyar iskolában voltak a

gyerekek. A tantárgy-pedagógia pedig a harmincas évek tantárgy-pedagógiája volt, mely szerint a gyerek arra van trenírozva, hogy bejön, leül, figyel, megérti, ismétli, és aki ezt nem tudja csinálni, azt képezhetetlennek nyilvánítják, ő lesz a falubolondja, nem járhat be az iskolába.

Heti egy-két órában, mert itt már csak rajzot tanítottam, nem sokat lehetett ezen változtatni. Más volt persze a viszonyunk, de ha én igazán azokat a gyereket akartam volna szolgálni, akik oda jártak, akkor nem olvasok tovább egy бүdös sort, se lélektant, se művészettörténetet, se esztétikát, se semmit, hanem összeszedek egy csomó anyagot, eszközt, és papírt hajtogatunk, emlékkönyveket irkálunk, énekelünk együtt a rajzórán, és egy olyan műhelyt alakítok ki, ahol a gyerekek nem csinálnak óriásmetszeteket, és nem születik meg a szakmai-módszertani kézikönyvem, a Kapcsoskönyv, ami most már CD-n is hozzáférhető, és amelyben több ezer óra van dokumentálva majdnem kétezer oldalon, és amelynek a tartalomjegyzéke hosszabb, mint a Tankönyvkiadó által kiadott egyik rajztanári kézikönyv egésze. Tehát ha a gyerekek érdekét tartom szem előtt, mindebből semmi sem lesz, viszont meghittebb, családiasabb hangulatot tudok teremteni az órákon, amivel valószínűleg a gyerekeknek sokkal többet adhattam volna. De ezt a szerepet egyszerűen nem tudtam vállalni. Én persze nagyon szeretek gyerekek közt lenni, de bennem sokkal erősebb volt a megismerési vágy, nekem fontos volt, hogy napról napra valamiben mindig előbbre jussak – gondolatilag is. És ez nem tett jót a gyakorló pedagógusnak. Tehát azt hiszem, hogy egy szellemileg visszafogottabb skálán, korlátozottabb skálán, a gyerekek életében jóval pozitívabb tanárként jelenhettem volna meg.

Persze azért voltak olyan helyzetek, amikor nagyon eltaláltam, hogy mi is kell a gyerekeknek, amikor például a Kalevalát illusztráltuk, rajzfilmeket készítettünk, árnyjátékokat játszottunk a sötét teremben, zenére, de ezek soha nem tudtak harmonikusan összeépülni olyan négyéves periódusokká, hogy mindig ott legyenek az anyagok, az eszközök, hogy tanárként szellemileg mindig jelen legyek. Én is nagyjából a szokásos, kicsit sértett, kicsit megbántott, kicsit belemenős tanár figuráját hoztam. Nem nagyon, de mindig benne volt ez is a dologban, és így utólag visszatekintve, meg közben is, ezt mindig tudván tudtam, hogy ez igazából részben az enyhe mellémotiváltságom miatt van, tehát egy picit a szakmának akarom megcsinálni a rajztanítást, és nem a gyerekre irányítva képezni.

A gyerek beszél. Hangokat mond, megtanul beszélni. Ezt mindenki tudja. Csak hogy a gyerek rajzol is, tehát a rajznak is funkciója van, és ahhoz, hogy normális felnőttek legyünk, képi jelekkel is tudnunk kell kifejezni magunkat. Emiatt aztán a rajzoló kisgyerek rajzoló tevékenységét tovább kell éltetni, ameddig lehet. A korszerű vizuális pedagógia nagyon sok ponton tudja fölpszikálni és alakítani a gyerek érdeklődését a világ iránt. Az egyik részterület a képzőművészképzés, ahol a gyerek készségeit bizonyos területeken megalapozzuk, elmélyítjük, professzionalizáljuk, tehát nem hagyjuk, hogy rögtön az elején rossz készségek épüljenek be a tevékenységébe. A képzőművészet-pedagógiában a nagyon tehetséges gyerekekkel másként kell dolgozni, neki egy picit mást kell adni. De önmagában ez a rész engem túlságosan nem érdekel, meg nem is a szakterületem, arról nem is beszélve, hogy a művészé válás folyamata sokkal fontosabb a mesterségbeli felkészítésnél, hiszen egy gyerek bármikor megtanulhatja, hogy a rézkarcra ne tegye rá a kezét,

mert elolvad a viasz, vagy bármikor kigyakorolhatja a lendületes vonalvezetést, és ha rászánja azt a néhány hetet, bármikor pontosabbá teheti a látvány utáni formaképzést. De az elveszett kíváncsiságát nagyon nehéz visszaadni, tehát náluk inkább az a feladat, hogy kiéheztessük a leendő szakmáját illetően.

Egy sípályán a keresztbe forgatást meg lehet tanítani néhány nap alatt is, de ha semmi mást nem teszünk, csak sorba állítjuk a gyerekeket, és azt mondjuk nekik, hogy a fenekeddel lökd fel a szomszédodat, akkor két perc alatt megtanulja a keresztbe forgatást, mert ugyanazzal a mozdulattal, amellyel a fenekét kilöki a szomszéd irányába, keresztbe tud fordulni a két léccel is. Ennyi. Nekem harmincvalahány óra kell ahhoz, hogy úgy megtanítsak látvány után rajzolni valakit, hogy azt fölvegyék a képzőművészeti szakközépbe. A kollégáim, akik harmincvalahány óra alatt ezt nem tudják elérni egy átlagos gyerekcsoporttal, és mindent a gyerek fejébe akarnak beépíteni, nem pedig az ösztöneibe és a reflexeibe, egyszerűen nem ismerik a szakmának ezeket az apró trükkjeit. A művészeti iskolába járó gyerekek-nél viszont nem ilyen trükkökre építünk, hisz belőlük nem műkedvelő szíóket szeretnénk képezni. Nálunk szerencsére sok osztály van, el lehet választani a műkedvelők képzését a profikétól, a gyerek választhat magának keményebb vagy lágyabb csoportot és csoportvezető tanárt.

Emellett persze a graffitivilág is belefér a jó művészetpedagógiába, miképpen az is, hogy a gyerek dacos arccal nagy falloszokat rajzolgat az órán a kötelező feladat helyett. Ezt lehet kezelni, valahová terelni, az ember néha még meg is örül, hogy megint egy remek kis betegség, egy remek kis eltévelyedés, ahol megmutathatom, milyen rohadt jó szakember vagyok. Akkor persze már nem lehet villogni, ha mindegyikkel ezer baj van. Illetve, akkor már megint lehet, tehát az olyan nyolcadik cé osztályokban, amelyek teljesen leharcoltak, tizenkét gyerek jár oda, mert a többi már elüldözték a suliból, meg elvitték, meg megbukott, meg mit tudom én, és ez a tizenkét fájdalmas, szerencsétlen kamasz hallgatagon összeül egy teremben, hogy na, akkor csináljunk valamit! Ott már megint lehetett valamit kezdeni.

Nagyon sokféle tanári magatartás van, és én nagyon sokat kipróbáltam ezek közül. Voltak közösség alapú csoportjaim és osztályaim, ahol az volt a legfontosabb, hogy az együttműködés során a személyközi kapcsolatok humanizálódjanak. Hogy szebben szóljanak egymáshoz, finomabban érintsék meg egymást. Erre ment ki az egész játék, mivel ilyen tér nyílt. Bementem az osztályba, elkezdtünk együtt dolgozni, és akkor az elején kiderült, hogy elvadult, istentelen gyerek a többség, és hogy az égvilágon nem fogok tudni mást kezdeni velük, minthogy minél pontosabban megtanítom őket egy szakma, egy mesterség alapjaira. Távlattan, perspektíva, aszimmetria. Ezek érdekes dolgok. Egy elvadult gyereknek néhány óra kell hozzá, míg ráhangolódik, de utána csinálja, élvezi is, rajzgépekkal húzigál, belefeledkezik, kész. És akkor jön a másik osztály, és látom, hogy néznek, ülnek, lebegnek, és kezdeném a kockát meg a perspektívát, és jól nevelten csinálják, de nem érdeklő őket különösebben. De amikor az van, hogy na, akkor most jöhetnek a különleges, fantasztikus kockák, akkor a többség izgalomba jön, és elkezdik rajzolgatni a virágokat rá, meg a fene tudja mit. Az előző osztályban meg egy bűdös gyerek nem vágott bele a különleges kockába. És abban az osztályban, amelyiket nem érdekelte különösebben a képzőművészet, megbeszélték a kis ügyeiket, mindig ügyeik voltak, mindig jöttek, hogy most a Heni a Józsiival, meg hogy forduljunk minél többet egymás felé.

És aztán volt olyan osztály is, amelyik jól nevelt, kedves, érzékeny, figyelmes volt, és szerettek festegetni, rajzolgatni. Akkor ezeknek megint egy másfajta technikával kellett tanítani. Amikor általános iskolában dolgoztam, a legfontosabb mindig az volt, hogy ép bőrrel menjek ki az osztályból. A másik fontos dolog az volt, hogy azért legyen valami siker, valami produkció. Részben a gyerekek felé, kifelé, részben önmagam felé. Nagyon fontos volt, hogy hozzáadott érték mindig legyen. Valahogy így éreztem biztonságban magam, így tudtam megteremteni magamnak azt a hitet, hogy én vagyok a jó tanár. Ez fontos volt, mert abban a korban mi más adhatott volna védettséget az embernek? Csak az, hogy ő érték. Fontos ember. Akkor nem bántják. Ez még a pártapparátus előtt is működött, tehát annak idején a megyei ideológiai titkár leült velem elbeszélgetni, mert hát én valaki vagyok. És hiába voltam az elhárítás látókörében, azért csak kaptam lakást Szolnokon.

Biztosan van olyan tanár, aki tudatosan választ egy szerepet, aszerint, hogy ő mit lát jónak, és aszerint viselkedik. Én többnyire olyan feszített helyzetekben dolgoztam, ahol nem tudtam előre eldönteni, hogy mi legyen, hanem mindig konkrét helyzetekre reagáltam. Nagyon sok mindenen múlt, hogy sikerült. Például a hóvárépítés. Ha kiszabadulunk a rétre, és letapossuk a havat, abból nem lehet várat építeni, tehát meg kell szervezni, hogy egy nyomon megyünk ki, elkezdjük a kis hótéglákat összehúzogatni, szánkóra tesszük, tágul a kör, és a friss hóból rakogatjuk össze. Na most volt olyan csoport, ahol ez bejött, volt olyan, ahol nem. Volt olyan, ahol tényleg megépítettük a gyönyörű hóvárat, volt, ahol nem tudtuk megépíteni, csak összehúzogattunk egy-két kis falat, és aztán megint lehógolyózták egymást. De olyan csoport nem volt, ahol úgy hógolyóztak volna a gyerekek, hogy nem tartották be a szabályokat, tehát, hogy közvetlen közlőről nem lehet dobni, csak messzebről, s hogy aki elfut, azt nem üldözzük. Mindig volt egy határ, amin túl nem lehetett menni. Pontosan úgy, ahogy az én tanári szerepvállalásomnál is megvolt a határ, amin túl nem tudtam menni, amikor azt mondtam, hogy most megszakítjuk a kapcsolatot, és ugyan bejövök órát tartani egy képzeletbeli fehér köpenyben, de igazán nem vagyunk tanári-tanítványi kapcsolatban, mert annyira elvadult a helyzet, hogy azt már nem lehet kezelni. De ezek általában csak időszakos dolgok voltak, ezt néhány hétig kellett tartani, és utána föloldódott a helyzet. Meg hát azért a gyerekeket, akik megszokták, hogy a tanár a barikád túlsó oldalán van, és minden rossz, ami tőle jön, és csak ellenség lehet, ez a fajta kapcsolatmód azért eléggé megbolygatta. Hogy most jön egy tanár, aki belül próbál kerülni a sáncokon? Erre olykor elég idétlenül tudtak reagálni.

Az én lelkialkatomnak az atyáskodó, családias, közösség-szervező, közösségfejlesztő tanári szerep felel meg leginkább. Nekem az lett volna egy optimális kapcsolat, amikor kedvesen, udvariasan elbeszélgetünk, mindent megbeszélünk, dolgozunk, nekiugrunk a nagy melóknak, aztán lazítunk egy kicsit a kisebb melókon. És hát néhány osztállyal ez össze is jött. A trénerszerep, amit most kell alakítanom a művészeti iskolában, nem igazán felel meg nekem, mert hát így el kell küldeni azokat a gyerekeket, akik nem képesek felvenni a ritmust. Pedig hát nagyon szeretni való gyerekek, és amíg lehet, addig tartom őket a csoportban, de amikor már évekkel lemaradnak a többiek mögött, és csak könyökölnek ott, reménytelenül leszakadva, nincs más választásom.

Ferenczy Béni egy tisztos iparos volt. Vagy más művészberek tisztos iparosok voltak. A tisztos iparosok alatt vannak a tisztos kismesterek. Kérdés, hogy ők boldogok-e. Most nem tudhatom, hogy az, akiből én egy tisztos kismester szobrászt neveltem, nem lett volna-e jobb mondjuk virtuóz kőművesnek vagy sebészprofesszornak. Van például olyan tanítványom, aki nagyon jó nevű sebész lett. Valószínű, hogy ő így nagyobb sikert ért el, mintha közepes reklámgrafikus lett volna. Persze olyan gyerek is akadt, aki arra volt ítéltve, hogy képzőművész legyen. Nem beszélt, sápadtan végighallgatta a nyolc évet, nagyon szeretett rajzolni, aztán rajzfilmes lett. De én nem az a tanár vagyok, aki azt érzi sikernek, ha a tanítványait szakirányba felveszik. Én azt érzem sikernek, ha boldog életet él felnőttként. Jön velem szemben az utcán savanyú képpel. Most vigasztal engem az, hogy közben Kossuth-díjat kapott? Míg ha jön velem szemben, nevet rám, és boldogan mutatja a gyereket, akkor miért volna az baj, hogy szobafestő lett, és nem helyettes államtitkár?

A régi tanítványaim mindig kénytelenek szembesülni azzal, hogy most új had vesz körül. Amióta igazgató vagyok, azóta ez már nincs ennyire így, de egyszerűen fizikailag nehéz volt engem megközelíteni, mert mindig gyerekek között voltam, és ha visszajött valaki, akkor beült a többi közé, és miközben én tartottam a foglalkozást, ő is próbált dolgoztatni vagy beszélgetni. És egy kicsit mindig érezték, hogy zavarnak, amikor visszajönnek, mert ott vannak az új gyerekek. Ez azért korlátozza a visszajárogatást. Tehát igazából csak azokkal vagyok kapcsolatban, akik a metszőköri nyári túrákra visszajárnak, és ott beszélgetünk. Van egy olyan tanártípus, aki igazolni akarja a volt tanítványaiban önmagát. Hát ilyen bennem nincs, én nem akarom a volt tanítványaim fölemlegetésével igazolni azt, hogy na, milyen jól dolgoztam.

Én domináns egyed voltam az iskolában. Ha nem egy ilyen vezérhímszegény világban éltünk volna a szocializmusban, akkor ez talán nem lett volna akkora durranás. Voltak persze ezek a jellegzetes, mindjárt az elején tekintélyszerző belemenéssel kezdő, vagy kenetesen nyájaskodó szocialista vezérek, de az én dominanciám más volt. Volt egy tér, volt egy rajzterem, ahol voltak eszközök, ott volt a vezérhím, aki azért szeretetteljesen viszonyult hozzájuk, aki tényleg csak akkor ordított rájuk, amikor versolvasás közben megszólaltak, amúgy leült melléjük a lépcsőn, és többnyire nem vágta őket nyakon, amikor éppen rossz passzban volt. És ráadásul mindent meg lehetett velem beszélni. Hogy, mit tudom én, milyen igénytelenül öltözködöm, vagy hogy néha elfelejtek lefürdeni, és izzadságszagom van, és hogy akkor szóljanak csak nyugodtan, hogy tanár úr, hát ciki, égő, gáz van, de hát izé... Nyugodtan lehet szólni, nem szégyenülök meg, mert az a véleményem, hogy mindent ki lehet mondani, mindent meg lehet beszélni. Hogy, mondjuk, az oroszok miért nem mennek ki? Hát ezeket is mind meg lehetett beszélni. Most ki a franc fog engem kirúgni a tanári állásomból azért, mert mondjuk 1985-ben azt beszélem meg az osztályfőnökinnel a gyerekekkel, akik földobták a kérdést, hogy akkor az oroszok mit keresnek itt. És erre is lehetett azt mondani, hogy nézzétek, ez most egy ilyen helyzet, hogy Magyarország katonai megszállás alatt van, a keleti blokk tagja, na aztán majd lesz ez másképp is. Kész. És tényleg nem rúgtak ki az állásomból.

Vagy ha valamelyik gyerek mondjuk egy tekintélyharcba bonyolódik a másikkal, és én ezt értelmezem a csoport előtt, mondván, hogy ennek mi az etológiai háttere,

hogy csinálták ezt a főemlősök, hogyan zajlott körükben a dominanciaharc, és hogy most hogyan történik ez az ő csoportjukban, és hogy mi fog történni közöttük négy-öt év múlva, ha az egyik vagy a másik szubkultúra tagjai lesznek. Hát az ilyen dolgok nyilván megint hozzájárultak ahhoz, hogy valamiféle sikereim voltak. De hát ezt mindig hozzá kell tenni, hogy a sikerek viszonylagosak, hiszen van olyan gyerek, aki előtt nem vagyok sikeres pedagógus. Fogalmam sincs például, hogy a Kalevalát miért hallgatták végig a gyerekek, mert én csak néhány versszakot akartam felolvasni belőle, és akkor mégiscsak az lett, hogy rajzolás közben a Rácz István-szöveg a gyerekeket annyira megfogta. De ehhez nyilván az is kellett, hogy én rájuk ordítsak, ha közbedumálnak, amikor én verset mondok. Mert hát, ha az ember tanárként verset mond, akkor a gyerek ne szólaljon meg. Amúgy nem sok mindenért ordítok rá a gyerekekre, de ezért igen. Aztán végül a Kalevalából kilenc négyzetméternyi linót metszettünk. Kiss Anna verseiből meg százötven négyzetmétert. És azok se csúnya metszetek, sőt! De hát a Kalevala-szöveg alapján született képi világot viszontlátni mégiscsak más.

Az mindig nagyon nehéz volt számomra, hogy az iskolában másképp kell viselkedni, nem lehet egy az egyben beszélni, mindig meg kell gondolni, hogy amit mondok, az jó-e. Ugyanakkor, főleg fiatalabb koromban, a gyerekek bizony gyakran szóba hozták a szexualitás témáját, meg jöttek az apró provokációk, és minduntalan olyan helyzetekbe keveredtem, amelyekről be kellett látnom, hogy erotikus töltésűek. Például összeveszett egy fiú meg egy lány, holott ordító volt, hogy járni akarnak egymással. Vagy a beszélgetésekben, amelyeket munka közben folytattunk, egyre erősebben jelentek meg a különböző erotikus témák. Én sohasem voltam tudatosan méricskélő pedagógus, a Gordon-módszer is azt mondja, ugye, hogy csak akkor kell figyelni valamire, ha problémaként jelentkezik. Csak aztán, ahogy komolyodott, mélyült a tanítás tartalma, úgy lettek egyre kiélezettebbek a helyzetek, és ebben a kiélezett helyzetben egyre nehezebb volt megtalálni az érzé-
kiség szerepét.

A másodikos gyerek szereti fogni a tanító néni kezét, szeret hozzásimulni, belefúrni az arcát a ruhájába. A nyolcadikos ezt már nem teszi. Hol a határ? Hol van az, amikor már azt kell mondjam, hogy ez már ciki, te már nagylány vagy, ne csinálj már ilyet! Hol van az a határ, amikor nem sértem meg azzal, hogy én most már nem teszem a vállára a kezem. Egyszer csináltam egy fölmérést, és abból kiderült, hogy ötödiktől nyolcadikig a gyerekek egy része igényli azt, hogy szellemi-lelki-
testi konfliktusban legyen a tanárral. Más részük nem. Én úgy gondoltam, hogy az a legjobb, ha megbeszéljük ezeket a dolgokat. Ha megbeszéljük, hogy miért nem szeretem, amikor cigarettáznak, amikor durva, erotikusnak gondolt vicceket mesélnek, vagy amikor nagy hangon ordítóznak egymásra. Tehát hogyha nem humánus a kapcsolatuk, az önmaguk ellen fordul. Mert aki általános iskolás korában azt a mintát tanulja meg, hogy a másikat le kell ugatni, a másiknak fölébe kell kerekedni, az nem lesz képes normális házasságra. Az ugyanazt az életet reprodukálja, amitől most szenved. A gyereket még nem érdekli, hogy mi lesz a foglalkozása, mennyi lesz a pénze. Az viszont megfogja, hogy férfiként vagy nőként örömteli életet fog-e élni.

A hippis világban fontos volt ugyan az intim beszédmód, de amikor tanítani kezdtem, valahogy hirtelen visszazökkentem a szokásos falusi férfiszerepbe, elhá-

rítottam az intim problémák megbeszélését. Emlékszem az első úgynevezett felvilágosító órámról az ötödikes osztályban, épp erre jött be órát látogatni az igazgatóhelyettes, utána elmondta, hogy szerinte én voltam a leginkább zavarban, a gyerekek viszont meglepően felszabadultan beszélgettek. Mint biológiai tanár persze úgy éreztem, hogy én tudok a legtöbbet ezekről a dolgokról, de eleinte valahogy mindig korainak éreztem, hogy általános iskolásokkal az erotikáról beszélgessek. Aztán, ahogy egyre otthonosabban mozogtam az iskolában, kezdtem föloldódni.

Minden gyerekcsoportban akad például valaki, akinek szadista hajlamai vannak. Kéjesen elvigyorodik a kegyetlenségek hallatán, belemar a másikba, s a többi. Ilyenkor én nem kezdem el kielemezni, hanem csak azt mondom, hogy ugye Andi, olyan jó dolog, mi, egy fiúba belemarkolni? De hát itt, ennyi ember előtt? Ne viccelj már, nem illik! És amikor megkérdezik, hogy micsoda, mit tetszik mondani, mi a jó, akkor azt mondom, hogy hát biztosan tudjátok, hogy vannak felnőttek, akik szeretnek lebirkózni másokat, gyötörni, mit tudom én. Ezt nevezik szadizásnak, és csak vicceltem, hogy az Andi ezt élvezi, hát honnan tudnám én azt, csak úgy poénkodtam. Elhülyéskedem a dolgot, holott az Andi pontosan tudja, hogy ez nem volt vicc, és hogy ez tényleg egy neki szóló üzenet. Vagy volt olyan gyerek is, aki beismerte, hogy igen, olyan jó, tényleg, legszívesebben megfojtanám. És akkor mondom, hogy így van, ilyen az ember, annyiféleké vagyunk, nem kell azt szégyellni, de hát azért nem illik minden szünetben azzal felhívni a figyelmet magadra, hogy te itt fojtogatod a kis barátodat vagy barátnődet. Tudni kell korlátozni a vágyat. Na most, ha egy ilyen az ember megbeszél a gyerekekkel, akkor elképzelhető, hogy egy másik, konzervatív tanár normája szerint egy perverz szado-mazo állat.

Egyszer például a gyerekek megszavazták, hogy az osztálykiránduláson egy teremben akarnak aludni a fiúk és a lányok. Én ezt jó ötletnek találtam, mert mindig utáltam, amikor el kell hajtani a lányszoba ablakából a fiúkat, és gondoltam, hogyha nem alakul ki a külön fiú- és a külön lányszoba hangulata, akkor nem lesz olyan erős a késztetés arra, hogy ezt az intim másik birodalmat birtokba vegyük. Akkor normálisan el fognak aludni. Most se tudnék egyedül dönteni, és akkor is azt mondtam, hogy egyrészt ugye a szülőket kell erről megkérdezni, másrészt az iskola igazgatójának is tudnia kell róla. Egy ilyen dolog miatt én nem kockáztatok, hogy rólam elterjedjen, hogy összefektetem a gyerekeket. És az igazgató azt mondta, hogy ahogy te gondolod, és hogyha a szülők is mennek veletek. Ez egy nyolcadikos osztály volt. Hát akkor aludjatok együtt! És akkor mondjuk annyit megtettem, hogy én nem aludtam abban a szobában, ahol ott vannak a gyerekek, meg nem emlékszem, hogy szülő aludt-e velük, de szerintem nem. Merthogy azért a kukkoló szerep már végképp nem normális. És ezek nagyon összegyalulódott kis gyerekek voltak, és nem félttem attól, hogy ott majd közöszlenni fognak.

Ami nálam mindig tabu volt, az a tanár-diák közötti szexuális kapcsolat. Volt rá kezdeményezés, amikor alternatív gimiben tanítottam, de mindig azt mondtam, hogy ezt nem lehet. Azért nem, amiért egy üveg pohárral sem tudnék labdázni. Pelé tudott, ugye. Narancsossal is, üveg pohárral is. Hát én nem tudok, én eltörném. Nekem nincs olyan lelki gyakorlatom, én nem vagyok lelkileg annyira kifinomodott ember, hogy tudjak bánni egy törékeny serdülő lelkével egy erotikus kapcsolatban. Nem is igazán kívántam persze, mert hát zöld almát enni, elég fanyar dolog. Egy serdülő kislány álmokból van összerakva, vágyakból, képzeletből, nagyon kevés a

karakteres, tisztán megnyilvánuló éhsége és vágya. Én legalábbis nagyon törékeny lelkeknek látom őket, hiába próbálják meg ezt elfedni kamaszos magabiztossággal, mindig kiszűrődik alóla a gyerek. A gyerek éretlen, a gyerek egy normális hímből szerintem azt az érzést váltja ki, hogy vigyázni kell rá.

Lorenznek volt egy hollója, amelyik idegesen elrántotta a csőrét, amikor Lorenz odatartotta elé a szemét. Azt figyeltem meg, hogy bennem is van egy ilyen ideges, ösztönös elfordulás akkor, hogyha nálam jóval fiatalabb nők, akikkel tanár-tanítvány kapcsolatban vagyok, közeledni próbálnak. Amikor olyan hetedik-nyolcadikos lányok jöttek el hozzám a metszőkörbe, akiket kisebb korukban nem tanítottam, bizony már volt valami finom erotikája a kapcsolatnak. Nagyon enyhén és nagyon a felszín alatt. Egy rajz korrigálása gyakran jár azzal, hogy odahajolok, mögé hajolok. Tehát megszoktam a testi kontaktust. Mondjuk, mikor felnőtteket tanítok, és rajztanárnőket korrigálok egy továbbképzésen, és megfogom a kezét, finoman arrébb teszem, az már nyilván kifejezetten erotikus élmény. De hát ettől a helyzettől a tényleges erotikus játékig még nagyon sok lépcső vezet. Meg aztán az ilyen helyzetekben nem csak mi ketten vagyunk, ott van köztünk a tanórai feladat, egy kultúratartalom, ami bizonyos mértékig egy harmadik személyként jelenik meg.

Egyszer megyünk a feleségemmel Pesten egy aluljáróban, és valaki hátulról átölel. Megfordulok, és ott jön egy fiatal nő, és mondja, hogy ő ugyan csak hátulról látott engem, de biztos volt benne, hogy én vagyok az. Tizenvalahány éve nem látott. És azt mondta, hogy ő személyesen többet köszönhet nekem, mint az apjának, de azt is el kell mondania, hogy nagyon sokszor félt tőlem. Félt, mert azt érezte, hogy figyelem őt, és próbálgatom, hogy hogy működik. És nem tudta, hogy én mit is várok tőle, mit is akarok vele. Az első osztályomban volt egy lány, aki aztán híres történelem-tanárnő lett Szolnokon az elitgimnáziumban, ő meg azt mondta, hogy én igazából nem tanítok, hanem próbálgatom a dolgokat, meg a helyzeteket, meg az embereket. Ezek a dolgok végig ott voltak köztünk, hogy nem tudták, mit is akarok tőlük tulajdonképpen. Ha addig nem is jutottam el, mint ama klasszikus latintanár, akit nem érdekel az a nyavalyás kölök, őt Horatius érdekli, időnként elnéztem a gyerek fölé és mögé, és ez egy érzékeny lélekben bizony mélyen megmaradhatott. A legjobb a szórt figyelem, ami természetesen tud a gyerekekre is irányulni, meg a Horatiusra is, meg önmagára is, meg a helyzetre is, amit nyilván egy nagyon nagy pedagógiai egyéniség úgy tud csinálni, hogy a gyerek soha nem érzi azt, hogy fixálódik rá egy tekintet. Mert amikor a gyerek nem érti, hogy a tanár miért nézi őt, nagyon ősi félelmek hívódhatnak elő belőle. Tehát ha fixálódik rá egy tekintet, akkor úgy éli meg, hogy az a ragadozó tekintete, aki el akarja őt ejteni.

Van egy gyerekkori élményem. Amikor megépült az új út a faluban, akkor mi továbbra is a járdán biciklizgettünk, mert ezt szoktuk meg. És akkor jött a tanácsítkár, és megállított, és mondta, hogy nézd, kisfiam, ne a járdán biciklizz, ott a szép új utunk, hát biciklizz azon! És nekem ez olyan megdöbbenő élmény volt, hogy hogy egy gyerekkel így beszél, hogy hogy itt dicsekszik előttem az új úttal? Dicsekedni a felnőttek egymásnak szoktak a dolgaikkal, nem a gyerekeknek! A gyerekeket lerendezik rövid úton, aztán mennek tovább. És attól fogva ez az ember olyan gyanús figurává vált számomra, elhagyta a felnőttvilágban elfoglalt megszokott helyét. Nyilván, amikor én a gyerekek közé bementem, és elhagytam a megszokott felnőtt szerepet, mondjuk fölültem a tanári asztalra, és úgy beszélgettem velük,

akkor ettől egy picit a szörnyeteg szerepébe csúsztam. Ez persze csak a gyerek képzeletében jelent meg így, én sohasem éreztem magam figyelő ragadozónak.

A figyelmemnek az volt az oka, hogy nem értettem igazán, mi történik bennük meg bennem. Egy nagyon egyszerű példa: láttam egyszer egy buta szovjet filmet a tévében. Egy óvó bácsiról szólt, meg arról, hogy a gyerekek nem akarják megenni a spenótot. Erre ő bemegy, és mondja, hogy nem kell megenni a spenótot, mert látja, hogy ezt nem szeretik. Csakhogy délután úrutazásra indulnak, és ehhez üzemanyagot kell felvenni táplálékul, úgyhogy ő most a spenótot átváltoztatja üzemanyaggá, és akkor azt magukba veszik, és délután utazhatnak. Erre a gyerekek lelkesen megették a spenótot. Na mondom, ilyen hülye gyereke nincs a világnak, és amikor a nyári napköziben a gyerekek nem akarták megenni a tökfőzeléket, akkor gondoltam, hogy na én most bedobom ezt a trükköt, és hát nyilván nem fog működni, mert azért ezek a gyerekek nem ennyire hülyék. És előadtam a szovjet óvodapedagógust. És csodák csodájára a gyerekek megették a kaját. Én csak néztem, hogy most mi van. Amikor pedig utána kimentünk a térre, fölültünk egy nagy fatönkre, úrutazás, látjátok, ott a Jupiter, meg mit tudom én, hülyéskedtem. Ezek a picik persze még nem vették észre, hogy én kívülről figyelem őket, magamat, meg a situációt is. De egy értelmes, hatodik-hetedikes kislány, akiből aztán később nagyon értelmesen gondolkodó ember lett, észrevette közben. Nyilván, az osztályában ő volt egyedül, vagy maximum ketten-hárman voltak, akik észrevették, hogy miközben ez az ember itt bohóckodik, meg tartja az órát, meg foglalkozik velük, időnként a szeme egy kicsit elszürkül, a tekintete egy kicsit eltávolodik róluk, egy kicsit befelé néz, vagy mögéjük néz, és valaki mást lát mögöttük. Erre gondolt ő, föltételezem, amikor a félelmeiről beszélt az aluljáróban. Meg talán megérezte azt, hogy én látom rajta, hogy neki nem ebben a szürke kis faluban fog a felnőttkora eltelni, hanem elmegy innen, másik élete lesz, és én ezt a másik életét már láttam.

A művészeti iskolában, ahol most dolgozom, egy pályakezdőt száztizenötezer bruttóval tudok fölvenni. Ez a mai világban, megfelelő szülői háttér esetén, viszonylag elviselhető életet jelenthet ennek a kollégának. Azt hiszem különben, hogy én vagyok az ország legkellemesebb pedagógusi állásában lévő tanára, mert hogy csak címzetes igazgató vagyok, valójában minden mást az iskolatulajdonos csinál helyettem. Azért persze van egy műhelyem az iskolán belül, egy terem, ami az enyém, és mivel az iskolánk tagozatokra oszlik, én is vezetek egy tagozatot. De olyanfajta igazgatói kötelességem, hogy mit tudom én, most az iskola balesetvédelmi jegyzőkönyvét meg kell csinálni, vagy le kell adni a soros statisztikát, amit egy iskolaigazgató általában napi négy órában csinál, nekem egyáltalán nincs. Nekem az adminisztratív tevékenységem szerintem évente négy óra.

Anyagilag mi azért vagyunk gazdagok, merthogy szerző-mozgó módon működünk. Mit tudom én, mi magunk gyártjuk a képkereteket, míg számos iskola képes elhordani a képkeretezőhöz kereteztetni a lemezeiket, pedig a gyerekek milyen nagy élmény, ha maga csinálja a kereteket. Tehát ez egy technológiailag és emberileg is végiggondolt vállalkozás, és amikor Gyulai Líviusz lejött hozzánk, azt mondta, hogy ami itt történik, az példaértékű, mert abban a teremben azt látta, hogy nem két-három satnya kis henger van, amivel a linókat nyomtatják, hanem harmincvalahány linófestékező henger van kiakasztva a falra, és csak egy mozdu-

latba kerül levenni. Vagy a monotípiáüveg-alapok. Eleve ott van négy méretben harminc-harminc üveglap, és a tanár, ha monotípiázni akar, csak annyit mond, hogy gyerekek, akkor mindenki vegyen el egyet, tegye le az asztalra, vegye fel a munkaköpenyt, vigye a hengert, itt a festék, kezdődhet! Neki ezt előkészíteni fél perc, míg egy olyan kollégának, akinek mindez az eszközháttér nem áll rendelkezésére, hetekbe kerül, hogy egy színes monotípiáórát előkészítsen, mert henger után kell rohángálnia, meg üveglap után, nyomdafesték után, és a többi.

Iparosemberek gyerekeként nekem az oktatástechnológia anyanyelvem. Én tudom, hogy óra előtt kell végiggondoljam, hogy a fény merről jöjjön. Óra előtt kell odakészítenem az anyagokat, az eszközöket. Ezekon a dolgokon sokan fönnakadnak a kollégáim közül. Nem tudják előteremteni a linóleumot, a nyomdafestéket, nem tudják, hogy a Budacolorban fizetnek azért, hogy a veszélyeshulladékmegsemmisítőbe kivitethessék a maradék nyomdafestéket, hanem elmennek a boltba, és húsz-harmincezer forintért megveszik annak a festéknek a töredékét.

Ezt eleinte egy kicsit sértetten csináltam, mert olvastam Jedlik Ányos visszaemlékezéseit, ahol Jedlik Ányos fizikatanárként kikerülve először elballagott a helybeli mesteremberekhez, és megcsináltatott néhány kísérleti eszközt. Nekem nem volt ilyen lehetőségem, én nem mehettem el helyi mesterekhez, és nem csináltathattam meg a linóvésőket meg a többi szükséges eszközt. Viszont a gyerekek neve mögött ott van a szülők munkahelye meg a foglalkozása. Csak végig kell nézni a naplót, és amikor látom, hogy vegyiművekben dolgozik a szülő, akkor már félig nyert ügyünk van. És amikor elmegyek hozzá, mindig azt mondom, hogy igazából én szeretnék adni, hiszen mondjuk az üres fémtubusokért adok húsz szépen bekeretezett, beüvegezett képet, amit kitehetnek a gyárba, és ők cserébe ezért olyan tubusokat adnak, amiket vissza kellene küldeniük a présbe.

Tehát én többnyire olyan helyekről kérek, ahol valami egyenrangú üzletet köthetünk, és ahol örülnek annak, hogy a kapott dolgokért cserébe én adok egy olyan élelményt, hogy ő ennek az alkotó világnak a részesévé válhat. Általában hulladékot kérek, nem készterméket. A filctollgyárban volt egy jó esetem: bementem a főnökhöz, és viszonylag gyorsan, tőmondatokban elkezdtem kifejteni, hogy mire lenne szükségem, és akkor ő mondta, hogy ugyan már, hagyjam békén, kunyeráljak máshol filctollakat. Erre mondom, hogy nem készterméket akarok kérni önöktől, hanem csak egy-két deci kis festéket szeretnék kérni, amivel megszívathatjuk a tollakat egyszer-kétszer, hogy tovább használhassuk, mint egyébként, mert utána, mondom, már úgyis hiába szívátjuk, teleszívja magát a rost, és akkor már ki lehet dobni. Erre teljesen megdöbbsent, és mondta, hogy ja, hát az más, hát természetes, hogy adunk.

Persze ez a buheravilág egyrészt nagyon szándékaim ellen való. Másrészt viszont a hulladék-újrahasznosítás miatt ez mégiscsak fontos dolog. A faluban is a konzervdobozokból lesz a szögtartó, és tényleg fontos volna, ha ez így működne az egész világban, hogy ne legyen ennyi hulladék, és amit lehet, azt visszahasznosítsuk. Tehát hogy az a jó, ha a kidobott rongyokból törőrongy lesz, vagy a kidobott vastagabb törőlközőanyagokból a papírmerítésnél használt visszaszívó lap. Ezt akkor is így csinálnám, ha lenne pénzem megvenni, mert nyilván az ember a szögeket inkább tartsa a kidobásra ítélt műanyag dobozokban, mintsem vegyen a boltban külön műanyag tartódobozokat. Én falusi gyerekként megszoktam, hogy a

susztartól elhozzuk a kidobott görbe szögeket, kiegyenesítgetjük, és utána azt használjuk otthon szögezésre. Igaz, sokszor azért csak jobb lenne délután mondjuk a buherálás helyett arról beszélgetni valakivel, hogy Faludi egy kalandor, vagy tényleg egy olyan bátor ember, akit példaként lehet állítani a gyerekek elé. A technológia persze csak alap, nem szabad, hogy főszereplővé váljon. Az a tény, hogy minden eszközüm megvan a szaktermemben, még persze nem mond semmit a gyerekekkel való kapcsolatomban minőségéről.

Sokat gondolkodtam azon, hogy mi tartott meg engem ezen a pályán. Talán az, hogy hiába volt jó memóriám, és hiába tanultam viszonylag könnyen nyelvet, amikor leültem, hogy megírjam az esztétikai dolgozatomat, akkor először elkezdtem rendet rakni a szekrényben, aztán csináltam egy új bútort. Tehát egy falusi közegben felnőttem, a mindennapi tevékeny cselekvést megszokott gyereket visszahúzta mintegy a sorsa oda, hogy az nem igazán cselekvés, hogy te papíron irkálsz valamit. Az az igazi cselekvés, hogy megcsinálsz egy bútort. És mindig volt néhány kolléga, aki nagyon pozitívan visszajelezte azt, hogy micsoda remek tanár van itt mellettünk, és csodálta a tevékenységemet. Emellett én soha nem éreztem olyat, hogy az iskola a második otthonom vagy a hazám. Élvezetes meg rettenetes hely volt, voltak kollégák, akikkel szívesen beszélgettem. Az pedig, hogy szaktudóssá, tudós tanárrá váljak egy bizonyos területen, eszembe sem jutott. Falusi gyerekként én azt láttam, hogy amíg éhes az ember, addig nem eszméssel kell tömni, hanem kenyeret kell neki adni, és csak miután jóllakott a kenyérral, akkor lehet beszélgetni vele bármiről is.

Meg hát a Kádár-rendszer egy olyan világ volt, amelyben a viszonyok ordítóan álságosak voltak, ezért az embernek nagyon fontos volt, hogy valami valóságélménye legyen. Hogy a dolgok csakugyan keményen, következetesen, napról napra fejlődve történjenek körülöttem. Ezt nem találtam meg a kézművességben, mert hát nem voltam soha egy jó mesterember, nem volt igazán ügyes kezem. Szóval itt csak egy átlagos szintet tudtam hozni, míg a tanári szakmában úgy tűnt, hogy ott napról napra tudok fejlődni. És szerencsére teljesen hiányzott belőlem az a gőg vagy sértettség, hogy ha egyszer valamit más már kitalált, akkor én azt nem alkalmazom. Van olyan kollégám, aki tudatosan nem ír le soha semmit, mivel neki sem írták le mások, és fél, hogyha ő leírja, hogy ő hogy csinálta végig ezt a feladatsort, akkor a végén még más is megcsinálja, és megszűnik az ő helyzete, mint kiemelkedő, nagy rajztanáré. Én azt soha nem ambicionáltam, hogy rám a kollégáim úgy nézzenek, mint kiemelkedő, nagy rajztanárra. Nekem nem volt fontos az, hogy vetélkedésbe kezdjek a kollégáimmal. Nekem mindig az volt a fontos, hogy akkor, ott, azzal a gyerekcsoporttal valahogy lendületbe jöjsek, elboldoguljak. Én valahogy – Kuczival szólva – mindig valamiféle kreácsolást, azaz egyfajta kreatív bar-kácsolást műveltem az iskolában, hiába is akartam tőle szabadulni. Lehet, hogy jobb lett volna, ha pontosan, precízen végigtanulmányoztam volna mondjuk a Montessuori-módszert, a Waldorf-módszert, Steiner eszméit és azok megvalósulását, s ha Comeniusnak nemcsak a didaktikáját tudom elolvasni, hanem képem van arról, hogy egészen pontosan hogyan történtek a dolgok az ő iskoláikban.

Csak hogy a pedagógiában a leírások általában költői fikciók. Talán a szentlőrinci kísérlet az egyetlen kivétel, mert Gáspár valóban rendkívül korrektül elénk tárta, hogy ott mi is történt. Tehát bizonyos értelemben még mindig hiányos és folt-

szerű mind a pedagógiai kultúrám, mind a szociálpszichológiai kultúrám, és nincs egy olyan iskolamodell, és most már valószínűleg nem is lesz, amelybe belehelyezkedve én azt mondhatnám, hogy jó, akkor megvan, itt a kézikönyv, ennek az iskolának így és így kell működnie, és hogy én ennek az iskolának a katonájaként ezt a pedagógiát pontról pontra végigcsinálom, és annak a néhány százaléknyi gyereknek, aki tévedésből került ide, sajnálkozva azt mondom, hogy gyerekek, szervusztok, ez nem nektek való. Nem, én nem ezt művelem, hanem a pedagógiai kreácso- lást. Illetve műveltem, mert jelenleg a művészeti iskola azért inkább afelé hajlik, hogy van egy kialakult módszertan, amibe a gyerek vagy be tud illeszkedni, vagy nem. S ha nem, akkor előbb-utóbb búcsút veszünk tőle.

Az én szemem körül optimista ráncok képződtek, tehát az én arcomon a nevetés ráncai vannak, mert a napjaim többnyire jókedélyű fütyörészéssel, viccelődéssel meg óravezetéssel teltek. A hétköznapi viselkedésemben is egy optimista, derűs alak voltam többnyire. Konfliktushelyzetekben, kritikus helyzetekben nem mindig, szerencsére viszonylag kevés volt a nagyon súlyos konfliktushelyzet a pályámon. Tehát én az élet örömeit megélni tudó, derűs felnőtt ember vagyok, aki azért szereti csinálni a dolgokat, noha nem érzi a saját feladatának, hogy mondjuk egy festőállványt megcsiszoljon csiszológéppel, de azért amikor elkészült, és végighúzza a kezét rajta, az csak jó érzés, hogy milyen szép, és csak büszkén mutatja, hogy na, ezt én csináltam. Vagy ha a gyerekek csiszolják meg, akkor ugyanúgy. Szóval ha bemegyek a gyerekek közé, tudom, hogy nem az a fő feladatom, hogy a tudásom közvetítsem, hanem az, hogy ennek a tudásnak a közvetítése révén a gyereket egy hasonlóan derűs, az életnek örülni tudó felnőtté neveljem. A feleségem és a három gyerekem persze eléggé megszenvedte az életemet, pedig én mosogattam meg takarítottam otthon, és nem vagyok egy hímsoviniszta, de azért nem tudtam hozni azt az apaszerepet, amit mondjuk egy derűs asztalosmester vagy kertész tud hozni. Utóbbinál még pluszban ott a dinnye is a hóna alatt.

A gyerekeknek jó szaguk van; odafigyelnek arra, amit mondok, megkapom tőlük a szeretet-visszajelzést, amit nyilván igényelek. Folyamatosan olyan gyerekekkel vagyok körülveve, akik többnyire lendületesek, optimisták, szépek. És ez nagyon jó dolog. Emellett úgy élem meg az emberi kultúra történetét, hogy minden látszat ellenére humanizálódtak a felnőtt-gyerek és a férfi-nő viszonyok. A toronytragédia ellenére, meg minden ellenére, ha a tizenhatodik századi Hollandia nevelési viszonyaihoz viszonyítjuk a helyzetünket, akkor mennyországban élünk. Nem is nagyon értem ezt az egészet, de valahogy az ember minden nap talál valamit, amit összerakhat, egymásra építhet, és noha az egész egyre jelentéktelenebbnek tűnik a számára, mégiscsak attól jó élni, hogy valamit megcsináltunk, megismertünk, megfigyeltünk, megértettünk – vagy csak úgy összeért a vállunk.

Bernecebaráti–Budapest, 2001–2002.